

Ailo bəhsində dediyimiz kimi, hər ictimanın bir başçısı olar. Ev başçısı mənəllə başçısına, möhəllə başçısı şəhər başçısına tabe, bəriqə «başçı-tabe» sırası gölüb dünya əhalisinin başçısına çıxar, o, rəislər rəisi adlanır, külli-ixtiyar olar, hakimi-mütləq sayılır. Onun dünyaya və dünyaya hisselerine baxışı təbibin bədən və bədən üzvlərinə, ailə başçısının ailə və ailə üzvlərinə baxışı kimi olar, eləcə də iki adam arasında sənət və ya elmədə bir şərklilik olsa, orada da rəislik — tabelik meydana çıxar, yəni onlardan hansı daha kamildirə, rəis seviyyəsində olar. Bütün adamların başı, nəhayət, gölib elə bir adamın bağlanar ki, o ya xidmətlərinə görə hakimi-mütləq derəcəsinə yüksəlmış olar, ya onun tabeliyində olan adamlar tərəfindən seçilər, xalqın müqəddərəti ona təpsirinə.

N.Tusi

Zəkiyə NURİYEVA

Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin doktorantı

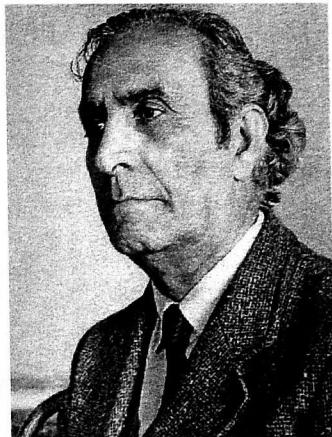
QARŞI YATAN UCA DAĞLAR...

1950-60-CI İLLƏR AZƏRBAYCAN MƏNZƏRƏ RƏSSAMLIĞINA ÖTƏRİ BİR BAXIŞ...

Müasir Azərbaycan təsviri sənətinin yaranması və inkişafı incəsənətimizin müxtəlif mərhələlərini təmsil eden sənətinin nəslinin yaradıcılıq potensialı ilə qırılmaz surətdə bağlıdır. Buna görə də Azərbaycan rəngkarlığının nisbətən müasir patriarxlardan sayılan Səttar Behlulzadə, Kamil Xanlarov, Kamil Nəcəfzadə, Nəcəfqulu kimi sənətkarlardan söz düşəndə, illə növbədə onların çəkdiyi mənzərələri göz öününe getirmək yerine düşərdi.

Xalq rəssamı Kamil Xanlarov rəssamlarımızın yaşı nəslinə mənsubdur. Onun yaradıcılığı 60 ilə yakın böyük bir dövrü əhatə edir və Azərbaycan rəngkarlığının yaddaqalan səhifələrindəndir. Təsviri sənətimizin klassiklərindən sayılan rəssam onun banilarından biri də hesab oluna bilər. Bir rəssam kimi o, özünün zəngin palitrası, gözəgəlim dəst-xətti, dəyişməz rəsm manerası ilə Vətənin daşı - torpağı, dağlı-dərəsi barədə səmimi "söz" açmağı özüngü borc bilən bir sənətkar idi.

Kamil Xanlarovun mənzərələri rəng etibarı ilə dekorativdir. Kənd mövzusuna həsr olunmuş əsərlərində uzun illərin rəsm təcrübəsi özünü göstərir. Bu baxımdan onun "Zaqatala dağları",

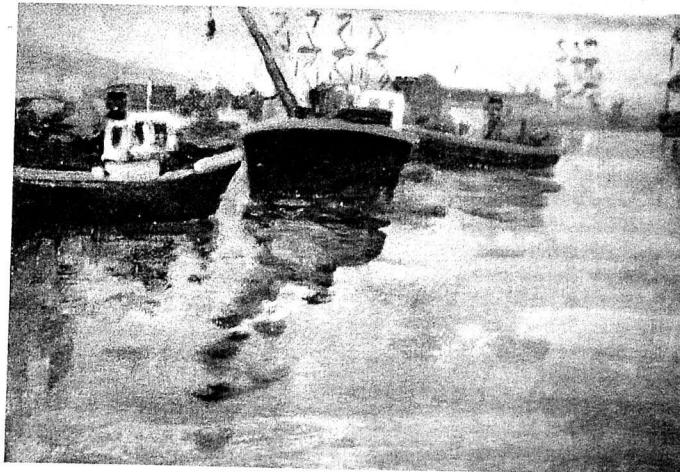

"Payız işığı", "Abşeron" kimi tabloları güclü rəng kontrastları (göy, lazur, mavi) üzərində qurulmuş və mahiyyətcə ümumiləşdirilmişdir. Geniş yaxıllarla, rəngin oynaq tonları ilə işlənmiş "Astara" mənzərəsi subtropik landsaftın təkrarsız gözəlliyyini açıqlayır.

Kamil Xanlarovun 60-ci illərdə Çexoslovakiya yaradıcılıq səfəri onun yaradıcılığında mü-

hüm mərhələ sayılmalıdır. Bir ay ərzində rəssam Praqa, Karlovi-Vari, Bratislava kimi şəhərlərdə oldu, zəngin material toplaya bildi. Praqa silsile-sindən "Lorenko köpüsü", "Müqəddəs Lüdövik monastri", "Staromest meydani", "Praqa səhər çığı", "Praqa" əsərləri plener mahiyətinə malik olub, gərgin, cingiltili rəng yağışı, rəngaranglılığı ilə nəzəri cəlb edir. "Dağlarda axşam", "Tatra etrafında", "Praqada qüllə", "Yan Qusun abidəsi" kimi əsərləri rəssamin fərdi sərgisində göstərilərək, onun yaddaşalan, zərif kolorit ustası olduğunu bir daha sübuta yetirdi. Çexoslovakiyaya səfərindən sonra rəssamin yaradıcılığında sanki yeni bir mərhələ başladı.

Mənzərə dahisi Səttar Bəhlulzadə müşahidə zamanı aldığı təəssüratın təravetini bütünlükə saxlaya bilsərdi. Boyaların ahəngi, kolorit zənginliyi, bağ-bağlılı və didən Şahdağın bəyaz zırvalarını qədər baş alıb gedən genişlik Bəhlulzadə

təsvirinə əzəmetli bir görkəm verir, tabloya epik həyecan, lirik ovqat götürür. Emosional effekt, - qarlı zırvəsi göylərə baş vuran Şahdağın əzəmetli silueti Qızbenövşə vadisinin zərif örtüyü, qaynağını dağ döşündən götürən Qudyalçayın sakit axan suları ilə çiçəklənən alma bağlarının ürəkəçən görünüşündən yaranır. Bu isə, öz növbəsinə aramsız davam edən axtarışların, nohayətsiz düşüncəlerin, həssas və qüdrətli duyğuların bədii təcəssümüdür. Vətən torpağının tərennümü Səttar Bəhlulzadənin tam bir silsile tablolarının ana xəttini təşkil etməkdə, onun bayramsağlığı, nikbin ruhlu əsərlərinde həzin neğməyə çevirilir. Rəssamin növbəti dəfə yeniləşən dest-xətti, ya-xıların daha ekspresiv və dinamik şəkil alması o dövrə yaradılan əsərlərin başlıca məziyətidir. Bu yerdə artıq qətiyyətlə demek olar ki, Səttar Bəhlulzadənin fırçasının gücüyle, rəssamlığın sırvı janlarından sayılan mənzərə - bədii proses-de əsas, əhəmiyyətli janrlardan birinə çevrilmiş oludur...

50-ci illərdə Nəcəfqulu İsmayılovun rəngkarlılığında da mənzərə janına meyl hiss olunur. Sanki rəssam, bütün janrlarında olduğu kimi, rəngkarlığın da hər bir yönümüzü hiss etməklə bu sahəyə özünəməxsus ruh getirmək istəyir.

Abşeron, Quba,

Qubadlı, Qusar və digər bölgələri az qala qarış-qarış gözən rəssam coxlu lirik peyzajlar yaratdı. O, sefələr dağ mənzərələrini, meyva bağlarını, pambıq tarlalarını, baharın gözəlliyi, payızın qızılı

rənglərini öz tablorlarına köçürmüş oldu. "Bahar" (1961), "Dəniz sahilii" (1961), "Dağlar" (1960), "Qubadlı rayonu" (1952), "Xosta" (1955), "Pirşağı", "Qusar rayonu" (1964), "Sahil" (1961) və s. mənzərələri xüsusi zövq, yüksək sənətkarlıqla işlənmiş sənət əsərləridir. Mavi, göy, çəhrayı, ağ rəng cələrləndən görənən həmin mənzərələr ister istəməz tamaşaçıda həyecan doğurur. Həmin mənzərələrdə lirik duyu ilə pərvaz edən romantik xəyal və görüntülər bir-birinə qovuşur. Həmin mənzərələrin çoxunda miniatür üslubu ilə üzvi əlaqə duylur, onlardakı dekorativlik isə xalça və tikmələrimizin cəzibədar naxışlarını xatırlır.

Nəcəfqulu İsmayılovun mənzərələrindən söz açanda gerək bir cəhət də qeyd oluna. Belə ki, rəssam çəkdiyi mənzərədə demek olar ki, boş yer qoymur, dağı, dənizi, yamacı, göy üzünü, ordakı buludu belə öz tablosunda iştiraksız buraxır. "Mənzərə" adlanan tablo dediklərimizi təsdiq edən tablolardandır. Bəyaz buludların süzdüyü səma görünür. Buludların arasındansa səmanın mavi rəngi sezilir. Rəssam özünə məxsus məhərətlərə daşların, qayaların ağırlığını göy, qara və bir qədər sarı, yaşıl rənglərin ahəngi ilə tama-

şaçiya çatdırmağı bacarır.

Ola biler ki, rəssam özü dəniz sahilində dünaya gəldiyindən, ömrünü küləklər şəhərində keçirdiyindən onun yaradıcılığında deniz mənzərələri xüsusi yer tutur. "Pirşağı" tablosu (1957) xüsusilə yadda qahr. Rəssam tamaşaçının diqqətini ön plandan bir qədər yayındıraraq, ister-istəməz onu dənizin tamaşasına çağırır.

"Qubadlı", "Qusar rayonu" tablolarda rəssam tamaşaçını al-əlvən rənglərə qərəq edir. Burə rənglər təbiətindir, ancaq onları görən, seyr edən məhz sonetkar gözü, rəssam təxəyyüldür. Bu tabloları qışda bele seyr edən tamaşaçı nece deyərlər, üzümür, özünü dağlar qoynunda, o çicəklərin sovrugunda sanır. Rəssamı adı hadisələrin milli özünəməxsusluğunu, daha doğrusu poeziyası maraqlandırır. Kənd adamlarını əsrarəngiz təbiət qoynunda təsvir edən rəssam onların çohresində, hətta kənardan adı görünən geyimlərində belə xüsusi yarışaq, cəzibədarlıq axtarıb tapır...

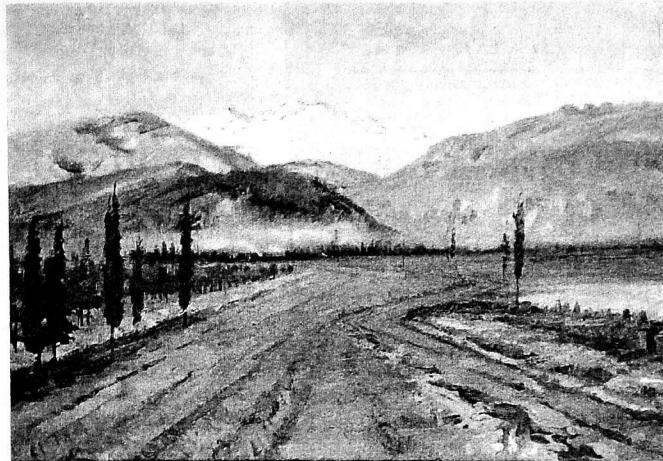
Kalq rəssamı K.Necəfzadə eəsənən kino rəssamı kimi tanınsa da, öz yaradıcılığında mənzərə-yə də üstünlük verir. Bunun da özüne görə izahı vardır. Belə ki, fərdi istedadına görə boyakarlıqla güclü meyi olan K.Necəfzadə o səbəbdən mənzərəni daha üstün tutur ki, bədii ifadə üçün məhz mənzərə janrı firçaya daha yatılmışdır.

K.Necəfzadə demək olar ki, Azərbaycanın bütün rayonlarında olub. Çünkü filmlərin natura çəkilisi üçün lirik, romantik təbiət güşələri daha zəruri dir. Və eskizlər təbiə ki, sonradan bitkin kompozisiyalara çevriləmeliydi. Bir sey də gün kimi aydınır ki, K.Necəfzadənin təsvirə köçürüdüyü təbiətin hər güşəsi kompozisiya cəhətdən taraz, zərif ahənglə o qədər zəngindir ki, harda unikal təsəvvür oynamış olur.

K.Necəfzadənin mənzərələri içərisində Xəzər mövzusu xüsusi yer tutur. Doğan gündeşin şe-

fəqləri, ay işığının ləpəri, dənizin başı üstündə süzen qayalar, ləpələrin yırgaladığı qayıqlar - bunlar hamısı, şübhəsiz ki, rəssam texəyyülüne zəngin qida veribdir. "Aylı gecədə qayıqlar" mavi çalarda ifadə olunan üfqî kompozisiya şəklindədir.

Six ağacların əhatəsində, nohur-dakı kəllərin çim-məsi isə bir ayın, məxfi məna daşıyan, sakral bir hadi-sə kimi təsvir olu-nub. Rəssam da, sanki bu səhnəni qeyri-ixtiyari, gizlindən müşahidə edir. Kətanın səthində hop-muş mavi bir işq görüntüsü sirlı, müəmmalı bir ovqat götürir... K.Necəfzadənin mənzərələrində qarlı dağ zirvələri - çəmən-çiçəklərə bələnmış düzənlərlə - gur səslə şəlalələr, sıldırımlar, eniş-yoxuşlarla bir-birini əvəzləyir. Bu təbii zənginli-yin rəssam baxışına və qəlbine necə qida verdi-yini deməyə ehtiyac varmı? Üfüqə gedib-çıkan sira dağlar, çayların, yağışların suvardığı, qoynunda mal-qara otlayan yamyəşil obalar, dağ mə-shəsi - K.Necəfzadənin yaratdığı mənzərələrin əsas motividir. Süb tezden, ya günortanın bür-küsündə, yaxud axşam çəği dumana bürünmiş Azərbaycan torpağının monumental abidəsi olan - dağlar... Rəssamin hər bir nəzər nöqtəsi, hər baxış tamaşaçının qarşısında təkrarenilməz obrazlarda canlanır. Məsələn, yol mövzusunu götü-

rək. Bu mövzu "Yaz gəldi", "Dağlara gedən yol", "Gələrsən - görərsən" kimi əsərlərdə öz əksini tapıbdir. Axırıncı adı çəkilən əsər Şəki ətrafindəki "Gələrsən - görərsən" adlı məşhur qoruğun təsviridir. Əsər sərbəst boyakarlıq manerasında çəkilib. Kompozisiyanın mərkəzi iki dağ sılsiləsinin kəsişməsindədir, rəngi - tox və dolğundur. Bənlar əsərə bir canlılıq gətirir. Təbiətin bu kiçicik güşəsində rəssam sanki Şəki torpağının bütün zənginliyini eks etdirmək istəyib. Əsərin ko-loritı kətanın klassik, ücmərtəbəli bölünməsinə uyğundur.

K.Necəfzadənin "Yağışdan sonra" əsəri də rəng keçidi dərəcədə qurulub. Göz öndənə el-van, təmiz boyalar sayılır: qırmızı, sarı, ağ, ya-şıl, mavi. Hətta səma da, bu qamma üstündə təs-vir, özünün rəng intensivliyinə görə romantik İngilis rəssamı, boyakarlıqla rəng və işq novatoru sayılan Uilyam Törnerin əsərlərini xatırladır...